Limba română din Basarabia: integrarea ei la nivel micro- şi macrolingvistic

Anatol CIOBANU

În actele oficiale, începând cu Legea fundamentală a Republicii Moldova – Constituţia (1994) –, figurează glotonimul „limba moldovenească". Aşa-zişii „moldovenişti" îşi fondează „teoria" despre „limba moldovenească" nu pe argumente ştiinţifice (pentru că ele nu există), ci, după cum s-a exprimat cunoscutul lingvist german Klaus Bochmann, pe un argument ce „pare a fi grotesc". Autorul precizează că „moldovenişti" caută „legitimare istorică" „la autori care foloseau (sporadic - n.n.) glotonimul pe timpuri premoderne, prenaţionale, atunci când crearea standardului limbii încă nu stătea la ordinea de zi" (Bochmann 2004: 187). Oricât ar părea de straniu, la Chişinău se mai găsesc pretinşi sociolingvişti, care, citind în grabă şi în mod tendenţios unele scrieri semnate de Gr. Ureche, M. Costin, D. Cantemir etc. şi unele acte elaborate în Basarabia în perioada ocupaţiei ţariste (1812-1918) şi găsind acolo, în unele locuri, glotonimul „limba moldovenească", continuă să facă presiuni asupra organelor legislative şi executive din Republica Moldova. Acestea din urmă elaborează legi, decizii, iau hotărâri prin care se re-legiferează neadevărul ştiinţific şi istoric privind limba română din Basarabia. E suficient să reamintim aici două astfel de acte oficiale, promulgate la sfârşitul anului 2003 şi începutul anului 2004. E vorba de *Concepţia politicii naţionale a Republicii Moldova* (19 decembrie 2003) şi de *Programul complex de Stat pentru asigurarea funcţionării limbilor pe teritoriul Republica Moldova* (ianuarie 2004). În aceste documente de stat se menţionează că în Republica Moldova limba rusă, care, în conformitate cu legislaţia în vigoare, are statut de *limbă de comunicare interetnică* (s.n., A.C.), „se aplică şi ea în diverse domenii ale vieţii statului şi societăţii" (*Concepţia* 2003). Ca să „fondeze", istoriceşte, cele afirmate *supra*, *Programul* (2004) afirmă: „în anii 1812-1918 limba rusă a fost (în Basarabia) limbă oficială, alături de limba moldovenească... În UTA Găgăuzia limba rusă este considerată *oficială*. În raioanele Taraclia ea (limba rusă) este folosită *ca oficială*, iar în raioanele de Est ale Republicii Moldova, Transnistria, limba rusă funcţionează *de rând cu cele două limbi oficiale* (moldovenească şi ucraineana - n.n., A.C.)". Aşadar, limba română din Basarabia este nedreptăţită pe toate planurile. După 16 ani de la adoptarea *Legislaţiei Lingvistice* (31 august 1989), după 14 ani de la *Declararea Independenţei* (27 august 1991), limba naţiunii majoritare din Republica Moldova încă nu este cea mai importantă. Puterea continuă să propage şi să aplice (peste tot) „teoria" bilingvismului „armonios", ceea ce, practic, înseamnă că moldovenii-români sunt obligaţi să vorbească ruseşte (circa 70-80% din industrie, prelucrarea materiei prime, comerţ intern şi extern etc. se află în mâna rusofonilor), pe când ruşilor nu li se cere cunoaşterea limbii de stat (româna). De fapt, ei nici nu au nevoie de ea, din simplul motiv că ei sunt cunoscători ai limbii oficiale (de comunicare interetnică). În această ordine de idei e foarte semnificativ

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)

următorul fapt. Ziarul rusesc „Nezavisimaia Moldova" publica, în decembrie 2004, un răspuns la o întrebare a doamnei Galina Cervonenco (simplă cititoare a acestei gazete : „De vreme ce în fiece stat din lume funcționarii (de stat) sunt obligați să cunoască limba oficială, de ce nu s-ar respecta această lege şi la noi?". Răspuns: „Realitățile din Moldova sunt acele că exact astăzi, în vremuri grele pentru țară, e nevoie, în primul rând, de specialişti care să cunoască domeniul. Situația când era luat în serviciu cineva nu în baza profesionalismului, ci a cunoaşterii limbii de stat noi deja am cunoscut-o. Rezultatul ei este prăbuşirea totală a economiei şi a sferei sociale" (Pavlicenco 2004: 2). Este de observat că se fac aici aluzii răutăcioase la specialiştii autohtoni.

Pe de altă parte, se ascunde faptul că circa 80 la sută din economia şi comerțul Republicii Moldova se află în mâinile „fraților mai mari", care nu se grăbesc să angajeze în câmpul muncii pe tinerii specialişti, absolvenți ai Universităților româneşti din Basarabia şi România. Apare întrebarea: Cum să promovăm limbajele de specialitate ale limbii române? Cum o să le deprindă populația dacă peste tot se vorbeşte ruseşte? (S. Berejan). Kremlinul face tot posibilul ca fostele Republici Unionale şi Autonome ale ex-Uniunii Sovietice să reintroducă în Constituțiile lor un articol ce ar stipula că „*rusa* este a doua limbă de stat". Unii lideri ai fostelor republici au acceptat această „prețioasă indicație" a Moscovei. Astfel, ex-prim-ministrul Ucrainei, Victor Ianucovici, scria în 2004: „Rusa trebuie să fie limbă de lucru pe întreg teritoriul Ucrainei şi a doua limbă de stat" (Ianucovici 2004: 3). În acest sens, în Kârgâstan, acum trei ani, Bişkek-ul a legiferat limba rusă în cele 2 poziții („de lucru" pe întreg teritoriul, şi „de stat"); imediat limba lui Puşkin a marginalizat-o şi, practic, a scos-o din uz pe cea kârgâză. Parlamentul republicii a fost nevoit să abroge legea privind acceptarea limbii ruse ca „limbă de lucru pe teritoriu Kârgâstanului şi ca limbă de stat". Deocamdată numai republica Belarus a legiferat limba rusă ca a doua limbă de stat, în urma insistențelor şi presiunii din partea Preşedintelui Republicii, Alexandr Lukaşenko. În celelalte foste republici unionale ale ex-Uniunii Sovietice, dimpotrivă, se observă o restrângere şi chiar o eliminare a limbii ruse şi o expulzare a aşa-zişilor mari profesionişti rusofoni în economie, cultură, comerț etc. Astfel, în toată Republica Azerbaidjan există doar o singură şcoală cu limba de predare rusa (vezi interviul lui V. Voronin din 03. X. 2005, ora 20:40, la TVM-1). În republicile baltice, în şcolile ruse, majoritatea obiectelor se predau în limbile respective: letonă, lituaniană, estonă; în fostele republici islamice s-a trecut deja la alfabetul turcesc (latin). Aceste fapte vorbesc în defavoarea imperialismului lingvistic rusesc.

Cu toate acestea, în Republica Moldova continuă procesul de moldovenizare şi rusificare la nivel de stat. S-ar putea spune că puterea e surdă şi oarbă la cele ce spun şi ce scriu savanții despre adevărul ştiințific privind limba şi istoria neamului românesc. Astfel, în decembrie 2004 a fost publicat *Programul de măsuri* pentru realizarea *Concepției politice naționale a Republicii Moldova pentru perioada 2004-2009*. Iată unele puncte (măsuri) din acest *Program* :

1. Stabilirea tuturor actelor normative reglementare în concordanță cu art. 13 din *Constituția R. Moldova*, cu Legea cu privire la funcționarea limbilor, cu Legea cu privire la minoritățile naționale, şi *Concepția politicii naționale*.

3. Elaborarea Programului Complex de Stat „Limba rusă – a doua limbă de comunicare interetnică în Republica Moldova".

4. Elaborarea şi realizarea Programului Complex de Stat privind funcționarea limbilor şi dezvoltarea bilingvismului armonios pe teritoriul Republicii Moldova.

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)

5.Afirmarea în sistemul oficial al lucrătorilor de secretariat, în învăţământ, în circuitul cultural-ştiinţific al denumirii limbii de stat – limba moldovenească.

28. Editarea (reeditarea) manualelor *Limba maternă* (*limba şi literatura moldovenească pentru clasa a V-a*) de V. Senic ş.a.; *Literatura moldovenească* (*manual-crestomaţie pentru clasa a VII-a*) de N. Onea şi V. Senic); *Literatura moldovenească* (*manual-crestomaţie, partea I-II pentru clasa a IX-a*) de V. Senic ş.a.

29. Elaborarea planurilor de studii şi a materialelor didactice pentru disciplina *Limba şi literatura moldovenească*.

36. Îmbunătăţirea calităţii predării limbii ruse în instituţiile de învăţământ preuniversitar cu predare în limba moldovenească. Majorarea numărului de ore pentru studierea limbii şi literaturii ruse.

Se pun, de asemenea, sarcini concrete în faţa Televiziunii, Radioului, Ministerului Educaţiei, Ministerului Culturii, Editurii „Lumina" privind participarea la educaţia policulturală a poporului nostru multinaţional. În acest sens vor fi reeditate de urgenţă o serie de lucrări ca : P. Moldovanu, *Moldovenii în istorie*, V. Stati, *Istoria Moldovei în date*, V. Stati, *Moldovenii la răsărit de Nistru*, V. Stati, *Ştefan cel Mare – Voievodul Moldovei*, V. Grosu, *Despre termenii „norod moldovenesc" şi „limba moldovenească"*, I. Levit, *Noiembrie 1917 – noiembrie 1918*. Credem că sunt de prisos comentariile : toate acţiunile sunt direcţionate spre moldovenizarea primitivă a românilor din Basarabia şi spre rusificarea lor forţată.

O altă problemă o constituie faptul că în Republica Moldova locuiesc etnii naţionale, diaspore, minorităţi naţionale, migranţi, dar Puterea nu e interesată să vorbească în mod diferenţiat despre aceste noţiuni. Pe toţi îi numim „minorităţi naţionale" şi ajungem la o cifră colosală! Este de ajuns să se constate că în Republica Moldova s-au stabilit 20 de iranieni, 15 afgani, 10 ceceni şi 5 sudanezi şi imediat li se propune să facă asociaţii, să obţină cetăţenie, să lupte pentru drepturile omului, deşi nici unul dintre ei nu stăpâneşte, de obicei, limba oficială a statului-gazdă.

La 18 septembrie 2005, la Chişinău, a avut loc Festivalul etniilor (ediţia a VI-a), la care au participat peste 30 de „etnii conlocuitoare" din Republica Moldova, întrunind peste 55 de Organizaţii etnoculturale republicane şi 18 organizaţii municipale. La Festivalul etniilor s-a vorbit numai ruseşte, afirmându-se nişte lucruri, uneori, de-a dreptul ofensatoare pentru românii basarabeni. Iată câteva mostre :

a) moldovenii sunt o naţie multietnică;

b) „toate etniile conlocuitoare trebuie să contribuie la formarea naţiunii Republicii Moldova" (înseamnă că noi încă nu suntem naţiune!);

c) „Republica Moldova nu mai este una divizată în Naţiune majoritară (titulară, care a dat numele Republicii) şi în *minorităţi naţionale*, ci una care a găzduit cu căldură şi ospitalitate pe reprezentaţii celor mai diferite etnii" (deci am găzduit cu căldură pe cei ce ne-au înjosit naţiunea!);

d) „toate etniile trebuie să contribuie la formarea naţiunii Republicii Moldova" (Care este această naţiune? Nu se precizează!).

Vorbind despre limbile etniilor minoritare, este cazul să menţionăm că, *stricto sensu*, în Republica Moldova nici nu există limbi regionale sau minoritare. În *Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare*, elaborată de UE, CE, UNESCO, se precizează că prin sintagma „limbi regionale sau minoritare" se înţeleg limbile : (1)„folosite în modul tradiţional într-o anumită zonă a unui stat de către cetăţenii acelui

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)

stat, ce constituie un grup numeric inferior restului populaţiei şi diferite de limba oficială a acelui stat; ea (limba regională sau minoritară) nu include nici dialectele limbii oficiale a statului, nici limbile migranţilor" (p. 2). Bulgarii, găgăuzii, ucrainenii, ruşii care locuiesc în Republica Moldova au venit, în principiu, odată cu anexarea Basarabiei de către regimul ţarist în 1812 şi după 1812. Ei au patria lor istorică: Bulgaria, Ucraina, Rusia şi limbile lor vorbite şi exemplare (literare). În Republica Moldova aceste popoare alcătuiesc diaspore (sau, în cel mai bun caz, etnii conlocuitoare), însă nu minorităţi regionale, pentru că:

a) ele nu s-au format din vechime pe teritoriul Basarabiei;

b) nu vorbesc limbi cunoscute numai de ei (ca model de limbă regională poate fi considerată basca din Spania, ciukcia, iakuta ş.a. din Federaţia Rusă, poate şi dialectele: aromân, istroromân şi meglenoromân, întâlnite în ţările balcanice).

Vorbind despre necesitatea de a încuraja şi de a promova limbile regionale sau minoritare, în *Carta* citată deja se subliniază în mod expres: „încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale şi a necesităţii de a le însuşi" (*Carta*: 1). Tocmai acest punct din *Carta* nu se respectă în Republica Moldova. Etniile naţionale, de regulă, în şcolile cu limba rusă de predare învaţă, sporadic, limba oficială – româna – ca obiect, Direcţiile Raionale de Învăţământ motivînd că nu au cadre şi manuale de limbă română. Mai există o problemă foarte gravă: la noi are loc – oricât ar părea de neverosimil – deznaţionalizarea şi discriminarea elevilor de etnie ucraineană, găgăuză, bulgară. Ea se manifestă prin faptul că aproape toţi elevii ce aparţin etniilor amintite urmează şcolile ruse şi nu naţionale (ucraineşti, găgăuze, bulgăreşti), pentru că acestea lipsesc în general. Iată câteva fapte: la 9 noiembrie 2004 – Ziua limbii ucrainene – la întâlnirea de la Preşedinţie cu prilejul împlinirii a 10 ani de la înfiinţarea Comunităţii ucrainene din Republica Moldova, s-a constatat că „doar 14 la sută din copiii ucraineni au posibilitatea să studieze limba maternă (ca obiect) în cadrul programelor şcolare" („Moldova suverană", 10. XI. 2004, p. 1). Şi în şcolile ruso-ucrainene sau ucrainene toate (sau aproape toate) obiectele se predau în limba rusă.

Şi mai lipsiţi de posibilitatea de a învăţa limba maternă sunt elevii etnici găgăuzi, care, prin tradiţie, frecventează şcolile ruseşti; copiii etnici bulgari sunt în număr de aproximativ 11.000, dar obiectul Limba şi Literatura bulgară îl studiază doar 171 de copii (vezi „Flux", 06. II. 2003, p. 3).

Cam aceeaşi a fost situaţia lingvistică şi în timpul sovieticilor, ai căror şefi nici nu-şi imaginau cum ar putea etniile naţionale să înveţe carte în limbile lor materne. Funcţiona pe acele vremuri de tristă faimă dictonul-program :

Если ты хочешь стать человеком, / Выучи русский язык! (traducere : „Dacă vrei să devii om, / Învaţă limba rusă!").

Aşadar, atitudinea şovină a Kremlinului faţă de fostele republici, faţă de zeci de popoare, mai mari şi mai mici, care intră în componenţa Federaţiei Ruse, continuă. Faptul acesta se manifestă şi atunci când este vorba de naţiunile titulare, şi atunci când trebuie ajutate etniile minoritare.

Cu totul alta a fost situaţia în învăţământul basarabean după Unirea cea Mare din 1918. Dacă pe timpul ţarismului în Basarabia (1812 – 1918 = 106 ani) nu a existat nici o şcoală cu predarea în limba română, ucraineană, bulgară, găgăuză, pentru că tot sistemul de învăţământ era numai rusesc, după Unire, în anul 1921 în Basarabia

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)

funcţionau deja 1747 de şcoli primare, dintre care : 1. 233 – româneşti; 200 – ucraineşti; 120 – ruseşti; 78 – bulgare; 73 – germane; 43 – pentru alte etnii (vezi Axenti 2004).

În toate şcolile româneşti, limba oficială se preda foarte bine, astfel încât elevii de alte etnii o vorbeau liber şi puteau fără probleme să susţină admiterea la licee / gimnazii atât în Basarabia, cât şi în Regat.

Astăzi, în Republica Moldova nu se doreşte ca etnicii minoritari să cunoască limba română. Se face tot posibilul ca ei să îşi însuşească, în primul rând, limba rusă. Se ajunge aşadar, în ultimă instanţă, ca populaţia din Republica Moldova să se bifurce în românofoni şi rusofoni, două grupe care nu au cum să nu intre în conflicte cu urmări imprevizibile. Aceasta se observă uşor la plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialişti : pe de o parte, a celor cu studiile făcute în limba română şi, pe de altă parte, a celor cu studiile făcute în limba rusă. Patronul întreprinderii, firmei, băncii etc. are de ales. Dat fiind faptul că majoritatea patronilor (mai ales la oraşe) sunt ruşi, fireşte că îşi vor alege pe absolvenţii instituţiilor (universităţilor, colegiilor etc.) cu limba rusă de predare. Astfel conflictul e gata, pentru că românofonii rămân şomeri. Ne dăm seama, aşadar, că până la micro-integrarea glotică în româna de peste Prut, basarabenii mai au mult de lucru, mai ales cu etniile minoritare (ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari etc.), care după vechiul Recensământ, efectuat la 1 ianuarie 1986, constituiau circa 35 la sută din toată populaţia ex-R.S.S.M. (pe atunci de 4. 341. 000 împreună cu Transnistria). Componenţa etnică era următoarea: moldoveni – 2. 794. 749, circa 64%; ucraineni – 600. 000, circa 13%; ruşi – 560. 000, circa 12%; găgăuzi – 153. 000, circa 3,5%; bulgari - 88. 000, circa 2,3%.

Urmau apoi evreii, bieloruşii, romii, germanii, polonezii, tătarii, armenii, uzbecii, ciuvaşii, cazahii, georgienii, mordvini şi români (în număr doar de 2. 477 de persoane). E de remarcat faptul că Recensământul efectuat în luna octombrie 2004 ne arată cu totul alte cifre care par incredibile, exagerate în privinţa românilor-moldoveni şi diminuate în privinţa etniilor conlocuitoare. Deşi până în prezent datele recensământului populaţiei din Republica Moldova (2004) încă nu au fost publicate integral, totuşi unele cifre s-au strecurat în presă.

Vom reproduce câteva dintre ele, cele mai importante : moldoveni (populaţie de limbă română) – 78,2% (în 1989 erau 64%); ucraineni – 8,4% (în 1989 erau 13%); ruşi – 5,8 (în 1989 erau 12%); găgăuzi – 4,4 (în 1989 erau 3,5%); bulgari – 1,2 (în 1989 erau 2,%). (Vezi „Timpul", 28.X.2005, p. 4)

Din cele relatate se observă o creştere neaşteptat de mare a populaţiei româneşti, cu 14,2% şi o scădere tot atât de neaşteptată a ponderii etniilor conlocuitoare, de la 35% la 19,8%. Avem de a face cu un adevăr sau cu un fals? Rămâne de văzut!

Şi acum să revenim asupra integrării glotice europene. Integrarea limbii române din Basarabia în spaţiul european se va desfăşura, după opinia noastră, în două etape. Etapa I se va încheia atunci când vorbitorii de limba română (şi alofonii) din Republica Moldova vor ajunge la standardul glotic din România. Acest sacru deziderat este dificil, dar posibil. Sute şi mii de tineri şi tinere din Republica Moldova îşi fac studiile peste Prut; pe de altă parte, zeci şi mii de elevi şi studenţi sunt absolvenţi ai diferitelor gimnazii, colegii, licee, universităţi din Republica Moldova, devenind posesori activi ai limbii române literare, ai limbajelor profesionale. Astfel, se va produce microintegrarea glotică a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Peste ani, totuşi, va avea loc etapa a II-a a integrării glotice, adică macrointegrarea, când toţi vorbitorii de limbă română, inclusiv basarabenii, vor trece la globalizarea europeană. În viziunea noastră, ea nu va conduce la pierderea fizionomiei proprii a limbii române sau la diminuarea funcţiilor ei

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)

în țară. Dimpotrivă, obligată fiind a capta şi a reda prin mijloace de expresie mereu noi realități de ordin economic, social, cultural, ştiințific, tehnic, politic etc., „dictate" de standardele internaționale, limba română se va ridica la un nou nivel de dezvoltare, mai ales la nivel lexical şi sintactic. Acest lucru se datorează faptului că limba după cum spunea prof. E. Coşeriu, este *Energeia*, şi nu *Ergon*, ea se află în continuă mişcare şi schimbare, adaptându-se la necesitățile celor ce o vorbesc. Colosul de la Tübingen afirma că „schimbarea în limbă nu este altceva decât creativitatea, care se obiectivează istoric şi devine «ştiință», devine «tradiție»" (Coşeriu 1996: 66). Împreună, românii din Estul şi Vestul Prutului se vor integra sub toate aspectele, inclusiv (sau chiar în primul rând) sub cel glotic.

Bibliografie

Axenti, Ioana, *Dezvoltarea gândirii pedagogice în Basarabia anilor 1918-1940*. Autoreferatul tezei de doctor în pedagogie, Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău, 2004.

Bochmann, Klaus, *Limba română: istorie, varietate, conflicte. O privire din afară*, Chişinău, Cartdidact, 2004.

Coşeriu, Eugen, *Lingvistica integrală*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

Ianucovici, Victor, *Ianucovici doreşte rusificarea Ucrainei*, în „Flux", 30.IX.04.

Pavlicenco, V., *Ce fel de compatrioți ai cetățenilor Rusiei ne conduc?*, în „Glasul Națiunii", 9.XII.2004.

*** *Programul de măsuri* pentru realizarea *Concepției politice naționale a Republicii Moldova pentru perioada 2004-2009* în „Flux", 8.XII.2004.

La langue roumaine en Bessarabie: son intégration micro- et macrolinguistique

Dans la République de Moldova, au niveau officiel, on promeut encore le regrettable procès de «moldovénisation» primitive et de russification de la population. Malgré tout ça, la majorité des Bessarabiens sait bien que seule la langue roumaine est leur vraie patrie et en met tout leurs efforts pour bien écrire et parler roumain. Les recherches montrent qu'à présent il a lieu la micro-intégration glottique des Roumains de toutes les deux rives du Prout. Puis, dans un temps, à vrai dire, prévisible suivra la macro-intégration glottique, quand tous les locuteurs natifs de langue roumaine, y compris les Bessarabiens, seront entraînés dans la globalisation européenne.

BDD-V2573 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:51:52 UTC)